

فصلنامه اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی

سال ششم، شماره ۱ سوم، تابستان ۱۳۹۰

گسترش و رواسازی پرسش نامه شیوه‌های تربیتی والدین

علی زینالی*

دکتر حسن پاشا شریفی**

دکتر میرصلاح‌الدین عنایتی***

دکتر پرویز عسگری****

دکتر غلامرضا پاشا*****

چکیده: هدف از مطالعه حاضر گسترش و رواسازی ویراست جدید پرسش نامه شیوه‌های تربیتی والدین فرزند - پاسخ است. در این مطالعه به منظور تهیه پرسش نامه شیوه‌های تربیتی والدین PSQ، پرسش نامه اقتدار والدینی PAQ بوری (۱۹۹۱) و خرده‌مقیاس بی‌اعتنای مقیاس جهت‌گیری شیوه‌های تربیتی والدینی P-SOS شفر (۲۰۰۰) پس از ترجمه، در مورد نوجوانان دبیرستانی ۱۴ تا ۱۹ سال رواسازی شد. برای ترجمه پرسش نامه‌ها به فارسی، روند ترجمه نظام‌مند استاندارد به کار گرفته شد. جهت آزمون ساختار عاملی پرسش نامه‌ها از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. نتایج نشان داد که ویراست جدید پرسش نامه شیوه‌های تربیتی والدین (پدر و مادر) پرسش نامه‌ای قابل اعتماد برای اندازه‌گیری شیوه‌های تربیتی پدران و مادران توسط فرزندان است و این ابزارها برای مطالعات این حوزه در زمینه‌های بالینی، آموزشی و پژوهشی و همچنین مطالعات نوجوانان و جوانان از هر دو جنس مناسب است.

واژه‌های کلیدی: شیوه‌های تربیتی والدین، رواسازی، پرسش نامه

* دانشجوی دکتری روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، علوم و تحقیقات، اهواز، ایران، zeinali@iauakhoy.ac.ir

** دانشیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران، hpsr@yahoo.com

*** استادیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، علوم و تحقیقات، اهواز، ایران، Dr.MEnayati@yahoo.com

**** استادیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران، Amirmohamadrezaaskary@yahoo.com

***** استادیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران، pasha@iauhvaz.ac.ir

مقدمه

والدینی^۱ فعالیت پیچیده است که به طور فردی یا با هر دو والد اعمال می‌شود و شامل رفتارهای ویژه زیادی است که در تربیت کودکان تأثیر می‌گذارد (دارلینگ^۲، ۱۹۹۹). سازه شیوه‌های تربیتی والدین^۳ را مجموعه تلاش‌های والدین با گوناگونی‌های طبیعی که برای کنترل و تربیت^۴ (اجتماعی کردن) کودکان به کار می‌رود، تشکیل می‌دهد. مفهوم شیوه‌های تربیتی والدین، الگوی والدینی گسترده‌ای را توصیف می‌کند و این مفهوم با شیوه‌های تربیتی ویژه مانند تنبیه کودک یا خواندن داستان با صدای بلند، کاملاً متفاوت است.

مطالعات انجام یافته در زمینه شیوه‌های تربیتی والدین مربوط به کارهای کلاسیک بامریند^۵ (۱۹۷۱) است که مک کویی و مارتین^۶ (۱۹۸۳) این مدل را بازنگری کرده‌اند. طبق نظر بامریند شیوه‌های تربیتی والدین می‌تواند بر اساس دو مشخصه توقع^۷ و پاسخ‌دهی^۸ طبقه‌بندی شوند. توقع به کنترل رفتاری اشاره دارد، بدین معنا که والدین از فرزندان خود انتظار رفتارهای پخته دارند، کنترل و نظارت می‌کنند. پاسخ‌دهی به والدینی گرم، با محبت و حمایت‌کننده اشاره دارد، بدین معنا که والدین گرمی عاطفی و پذیرش نشان می‌دهند و خود را در کارهای کودکان درگیر می‌کنند.

جدول ۱: تیپ‌شناسی شیوه‌های تربیتی والدین (مک کویی و مارتین، ۱۹۸۳)

		توقع	
		بالا	پایین
پاسخ‌دهی	بالا	مقتدر	آزادگذار
	پایین	مستبد	بی‌اعتنا

1- parenting
4- socialize
7- demandingness

2- Darling
5- Baumrind
8- responsiveness

3- parenting style
6- Maccoby & Martin

براساس این دو مشخصه بامریند سه شیوه تربیتی والدین را معرفی کرد (۱۹۷۱). مستبد^۱، مقتدر^۲ و آزادگذار^۳ (آسان گیر). بعدها مک کویی و مارتین (۱۹۸۳) شیوه تربیتی بی اعتنا^۴ را اضافه کردند. در این تیپ شناسی بامریند (۱۹۹۱) چهار شیوه تربیتی والدین را بدین صورت شرح می دهد جدول ۱: شیوه تربیتی مستبد با سطح بالایی از توقع به همراه سطح پایینی از پاسخدهی مشخص می شود. این والدین روی رفتارها و نگرش های کودکان کنترل دارند و توقع دارند که به بزرگترها احترام بگذارند و از آنان اطاعت کنند. آنها اطاعت محور و مقام محور هستند و انتظار دارند دستورهای آنها بدون چون و چرا اجرا شود. آنان معتقدند برای این که کودکان در جایگاه خود بمانند باید خود مختاری آنها محدود شده و مسئولیت های خانه به آنان واگذار شود تا برای کار ارزش و احترام قایل شوند. آنان بحث و گفتگو را در بین بچه ها ترغیب نمی کنند و معتقدند که کودکان باید گفته های آنان را به عنوان امور بدیهی بپذیرند. شیوه تربیتی مقتدر با سطح بالایی از توقع به همراه سطح بالایی از پاسخدهی مشخص می شود. این والدین رفتارهای کودکان خود را نظارت می کنند و نظم و انضباط غیر تنبیهی بکار می گیرند. وقتی قوانین و استانداردها را برقرار می کنند، نقطه نظرهای کودکان خود را در نظر می گیرند. این والدین کودکان خود را حمایت می کنند و معیارهای روشن برای رفتارهای آنان برقرار می کنند. آنان با جرأت هستند، اما به زور متوسل نمی شوند یا محدود کننده نیستند. آنان می خواهند کودکان با جرأت، از نظر اجتماعی مسئول، خودتنظیم و همکاری کننده باشند. شیوه تربیتی آسان گیر (آزادگذار) با سطح پایینی از توقع به همراه سطح بالایی از پاسخدهی مشخص می شود. والدین آسان گیر، گرمی و پذیرش مثبت به کودکان نشان می دهند و در نتیجه رفتارهای بی توقع، روی رفتار کودکان کنترلی اعمال نمی کنند. آنان غیرسستی و بردبار هستند، از کودکان رفتارهای پخته نمی خواهند، از برخورد نامناسب با کودکان اجتناب می کنند و خواسته های کمی در مورد مسئولیت های خانه و انضباط رفتاری کودکان دارند. شیوه تربیتی بی اعتنا با سطح پایینی از توقع به همراه سطح پایینی از پاسخدهی مشخص می شود. این والدین هیچ گونه حمایت و توجهی به کودکان نمی کنند. آنها هیچ کوششی برای کنترل رفتار کودکان انجام نمی دهند و در زندگی کودکان تا حدی بدون دخالت می مانند. در موارد افراطی، این شیوه تربیتی شامل هر دو شیوه تربیتی طردکننده- سهل انگار و بی توجه می شود، هر چند بیشتر والدین این گروه در دامنه طبیعی قرار دارند.

مرور ادبیات پژوهشی در حیطه مطالعات طولی نشان می دهد، تأثیر شیوه های تربیتی والدین در

فرزندان در تمام مراحل رشد تداوم دارد. شیوه تربیتی والدین یک شاخص معتبر از عملکرد والدینی را ارائه می‌دهد که بهزیستی کودک را در میان طیف گسترده‌ای از محیط‌ها و جامعه‌های متفاوت پیش‌بینی می‌کند. تحقیقات نشان می‌دهد، توقع و پاسخ‌دهی والدین عناصر مهم والدینی هستند. پاسخ‌دهی والدین، کفایت اجتماعی و عملکرد روانی-اجتماعی را پیش‌بینی می‌کند، توقع والدین با شایستگی، ضابطه‌مند بودن و کنترل رفتاری رابطه دارد (دارلینگ، ۱۹۹۹).

بیش از یک قرن است که محققان پذیرفته‌اند، والدین تأثیرهای اساسی در رشد شناختی، شخصیتی، هیجانی و رفتاری کودکان دارند و در این میان مفهوم‌سازی بامریند از شیوه‌های تربیتی والدین نیز بیش از ۳۰ سال تحقیقات و نظریه‌ها را تحت تأثیر قرار داده است (ریتمن^۱، رود^۲، هاپ^۳ و التابلو^۴، ۲۰۰۲). تحقیقات زیادی بر اساس مدل نظری مطرح شده توسط بامریند و پرسش‌نامه‌ها و مقیاس‌هایی که مطابق الگوی اصلی^۵ بامریند (۱۹۷۱ و ۱۹۹۱) و مک کویی و مارتین (۱۹۸۳) ساخته شده‌اند، انجام پذیرفته است. مک کینی^۶ و رنک^۷ (۲۰۰۸) نشان دادند، نوجوانانی که حتی یک والد مقتدر دارند، در مقایسه با نوجوانانی که چنین والدی ندارند، سازگارترند. آبار^۸ و دیگران (۲۰۰۹) نشان داده‌اند، والدینی مقتدر با بالایی از خودتنظیمی، عملکرد تحصیلی و مهارت-های مطالعه در فرزندان رابطه دارد. پاتوک-پکام^۹ و مورگان-لوپز^{۱۰} (۲۰۰۶) دریافتند، والدینی آزادگذار می‌تواند به طور مستقیم روی روندهای کنترل (عمومی و اختصاصی) و به طور غیر-مستقیم در مصرف و سوءمصرف الکل در فرزندان موثر باشد. پاتوک-پکام و مورگان-لوپز (۲۰۰۹) نشان دادند، ادراک داشتن پدر مستبد، در فرزندان پسر به طور مثبت با روان‌نژندی ارتباط دارد. جرا^{۱۱} و دیگران (۲۰۰۹) نشان دادند، تاریخچه کودک‌گی غفلت و مراقبت پایین والدینی (شیوه تربیتی بی‌اعتنا) با شدت بیشتر سوءمصرف مواد رابطه دارد. پژوهش فین کنار^{۱۲}، انگلس^{۱۳} و بومیستر (۲۰۰۵) نشان داده است که سطح بالایی از پذیرش والدینی و سطح پایینی از کنترل روان-شناختی موجب رشد خود-کنترلی بهتر در کودکان می‌شود. به نظر میکولینسر و شاور^{۱۴} (۲۰۰۷) جمع بندی تحقیقات از این فرض حمایت می‌کند که دلبستگی بزرگسالی ریشه در شیوه تربیتی والدین دارد. اسپرس نومیستر^{۱۵} و فینچ^{۱۶} (۲۰۰۶) نشان دادند، هر دو شیوه تربیتی پدران و مادران

1- Reitman

4- Altobello

7- Renk

10- Morgan- Lopez

13- Engels

16-Finch

2- Rhode

5- prototypes

8- Abar

11- Gerra

14- Mikulincer & Shaver

3- Hupp

6- Mckinny

9- Patoch – Peckham

12- Finkenaure

15-Speirs Neumeister

با دل بستگی ارتباط دارد، اما تأثیر سبک مادری نسبت به سبک پدری قوی تر است. هی ون^۱، سیاروچی^۲ و لسون^۳ (۲۰۱۰) یافتند که ارزش های مذهبی نوجوانان با شیوه های تربیتی اقتداری و استبدادی والدین رابطه مثبت و معنادار و با شیوه تربیتی آزاد گذاری والدین رابطه منفی و معنی دار دارد.

چنانکه ملاحظه شد مدل بامریند (۱۹۷۱ و ۱۹۹۱) و مک کویی و مارتین (۱۹۸۳) الهام بخش تحقیقات متعدد این حوزه، در زمینه های مختلف شده است، اما به واسطه نبود خرده مقیاس بی اعتنا در ابزارهای مورد استفاده، برخی از پژوهش های جوانان و نوجوانان با نادیده گرفتن این بعد والدینی که تأثیرات بحرانی در رفتار فرزندان دارد، انجام پذیرفته است.

بامریند (۱۹۷۱) الگوهای متفاوت اقتدار والدینی (مستبد، مقتدر و آزاد گذار) را از طریق مصاحبه با والدین و کودکان آنان و مشاهده مستقیم تعامل والد- کودک تشریح کرد. بوری^۴ (۱۹۹۱) براساس ویژگی های مطرح شده توسط بامریند برای سه شیوه تربیتی والدین، پرسش نامه اقتدار والدینی^۵ فرزند- پاسخ را تهیه کرد. این پرسش نامه ۳۰ ماده (هر شیوه تربیتی ۱۰ ماده) دارد و توسط فرزندان تکمیل می شود. ریتمن و دیگران (۲۰۰۲) پرسش نامه اقتدار والدینی بوری (۱۹۹۱) را به والدین- پاسخ تغییر داده و ساختار عاملی پرسش نامه را مورد بررسی قرار دادند. تحلیل عاملی اکتشافی، ماده های پرسش نامه را در سه عامل بارگذاری کرد و هیچ یک از ماده های آن حذف نشد. ریتمن و دیگران (۲۰۰۲) همسانی درونی عامل های پرسش نامه را در دامنه ۰/۷۷-۰/۵۶ گزارش کرده اند. پرسش نامه اقتدار والدینی بوری (۱۹۹۱) فرزند- پاسخ، نسخه ایرانی ندارد. هم چنین این پرسش نامه، شیوه تربیتی چهارم یعنی بی اعتنا را اندازه گیری نمی کند. چون اندازه گیری این شیوه تربیتی از نظر نتایج آن برای فرزندان بسیار مهم بوده و در مدل نظری شیوه های تربیتی والدین بامریند (۱۹۷۱ و ۱۹۹۱) و مک کویی و مارتین (۱۹۸۳) شرح داده شده است، در پژوهش حاضر با استفاده از خرده مقیاس بی اعتنای مقیاس جهت گیری شیوه های تربیتی والدین^۶ شافر^۷ (۲۰۰۰) اقدام به تهیه ۵ پرسش به عنوان زیر مقیاس چهارم، برای اندازه گیری شیوه تربیتی بی- اعتنا شد. این مقیاس براساس مطالعات کلاسیک بامریند (۱۹۷۱) و مدل تئوریک مک کویی و مارتین (۱۹۸۳) تهیه شده است که دارای چهار پاراگراف بوده و هر پاراگراف یکی از شیوه های تربیتی مستبد، مقتدر، آزاد گذار و بی اعتنا را توصیف می کند. فرزندان پس از خواندن متن هر

1- Heaven

2- Ciarrochi

3- Leeson

4- Buri

5- Parental Authority Questionnaire

6- parenting-style orientation scale

7- Shaffer

پاراگراف، بهترین پاراگرافی را که رفتار والدین آنان را توصیف می‌کند با علامت زدن، انتخاب می‌کنند.

همان طور که ملاحظه شد، تیپ‌شناسی مطرح شده توسط مطالعات بامریند (۱۹۷۱ و ۱۹۹۱) و مکویی و مارتین (۱۹۸۳) برای اقتدار والدینی بر اساس دو مشخصه توقع و پاسخ‌دهی، چهار شیوه تربیتی والدین را توصیف می‌کند. اما پرسش‌نامه‌های بوری (۱۹۹۱) و ریتمن و دیگران (۲۰۰۲) شیوه تربیتی چهارم (بی‌اعتنا) را اندازه‌گیری نمی‌کنند. پرسش‌نامه ریتمن و دیگران (۲۰۰۲) والدین-پاسخ بوده و در پژوهش‌های نوجوانان و جوانان قابل استفاده نیست. پرسش‌نامه اقتدار والدینی بوری (۱۹۹۱) فرزند-پاسخ، نسخه ایرانی ندارد. از سوی دیگر مقیاس جهت‌گیری شیوه‌های تربیتی والدین شافر (۲۰۰۰) با وجود سنجش ۴ شیوه والدینی، به صورت پاراگراف بوده و پاسخ دهندگان در پاسخ صریح دادن به پاراگراف‌های آن با در نظر گرفتن مجموعه جمله‌های یک پارگراف، دچار تعارض می‌شوند. لذا لازم است (۱) خرده مقیاس شیوه تربیتی بی‌اعتنا به صورت ماده‌های جداگانه و مشخص طرح شود. (۲) پرسش‌نامه‌ای تهیه شود که هم زمان هر چهار شیوه تربیتی والدین را اندازه‌گیری کند. (۳) در این زمینه از ابزارهایی استفاده شود که پایه‌های نظری یکسانی داشته باشند. (۴) پرسش‌نامه به صورت فرزند-پاسخ ساخته شود تا در مطالعات جوانان و نوجوانان قابل استفاده باشد. و (۵) در جامعه ایران روایی و پایایی داشته باشد. هدف از پژوهش حاضر برآورد ساختن ویژگی‌های مطرح شده در بالا از طریق ترجمه، گسترش و رواسازی ویراست جدید پرسش‌نامه شیوه‌های تربیتی والدین-پاسخ از پرسش‌نامه اقتدار والدینی بوری (۱۹۹۱) و خرده مقیاس بی‌اعتنای مقیاس جهت‌گیری شیوه‌های تربیتی والدین شافر (۲۰۰۰) است.

روش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف از نوع توسعه‌ای و از نظر روش توصیفی از نوع همبستگی است.

جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری

شرکت‌کنندگان در پژوهش ۲۰۵ نفر از دانش‌آموزان دختر و پسر نوجوان (پایه‌های اول، دوم و سوم) دبیرستان‌های ارومیه هستند که دامنه سنی آنان بین ۱۴ تا ۱۹ سال است. نمونه‌گیری به روش تصادفی خوشه‌ای به نسبت پایه تحصیلی و جنسیت انجام شد. ابتدا فهرست تعداد دبیرستان-

های پسرانه و دخترانه نواحی دوگانه ارومیه تهیه شد. از هر ناحیه ۲ دبیرستان پسرانه و ۲ دبیرستان دخترانه به تصادف انتخاب شد (جمعاً ۸ دبیرستان). براساس پایه تحصیلی و با در نظر گرفتن متوسط جمعیت کلاس‌ها (۲۵ نفر)، از هر دبیرستان ۱ کلاس (جمعاً ۸ کلاس یعنی ۴ کلاس پسرانه و ۴ کلاس دخترانه) به تصادف انتخاب شد. طبق برآوردهای انجام شده و با مراجعه به کلاس‌های دبیرستان‌های ذکر شده جمع آوری داده‌ها انجام شد. در خاتمه تعداد ۲۱۸ پرسش نامه تکمیل شد. از این تعداد، ۱۳ پرسش نامه ناقص بود و کنار گذاشته شد. در نهایت تحلیل روی ۲۰۵ پرسش نامه (۱۱۲ دانش آموز پسر و ۹۳ دانش آموز دختر، پایه اول ۸۰ نفر، پایه دوم ۶۸ نفر و پایه سوم ۵۷ نفر) انجام شد.

ابزار پژوهش

ابزارهای مورد استفاده، پرسش نامه اقتدار والدینی بوری (۱۹۹۱) و خرده مقیاس بی‌اعتنای مقیاس جهت گیری شیوه‌های تربیتی والدین شافر (۲۰۰۰) است که در زیر شرح داده می‌شود. پرسش نامه اقتدار والدینی PAQ بوری (۱۹۹۱)، سه شیوه تربیتی والدین (استبدادی، اقتداری و آزادگذار) را براساس مدل نظری شیوه‌های تربیتی والدین بامریند (۱۹۷۱) از طریق فرزندان اندازه‌گیری می‌کند. این پرسش نامه دارای ۳۰ ماده است و در مقیاس پنج درجه‌ای لیکرتی (کاملاً مخالف=۱ تا کاملاً موافق=۵) نمره گذاری می‌شود (بوری، ۱۹۹۱). بوری (۱۹۹۱) پایایی این پرسش نامه را به روش بازآزمایی برای سه شیوه تربیتی استبدادی، اقتداری و آزادگذار برای مادران به ترتیب ۰/۸۱، ۰/۸۶ و ۰/۷۸ و برای پدران به ترتیب ۰/۸۵، ۰/۹۲ و ۰/۷۷ گزارش کرده است. همچنین روایی محتوایی^۱ پرسش نامه ۹۵ درصد توافق میان ارزیابان را نشان داده است. در پژوهش حاضر اقدام به ترجمه و رواسازی پرسش نامه برای تهیه نسخه ایرانی آن شد. در ترجمه پرسش نامه از روند ترجمه نظام‌مند استاندارد^۲ (ساماتی پالا^۳ و موری^۴، ۲۰۰۰) استفاده شد. ماده های پرسش نامه توسط یک دکترای مترجمی زبان انگلیسی به فارسی ترجمه شد. سپس به طور جداگانه توسط یک مترجم حرفه‌ای به زبان انگلیسی برگردانده شد. پس از آن، یک ویرایشگر دو زبانه هر دو نسخه ترجمه شده (انگلیسی به فارسی و فارسی به انگلیسی) را با نسخه اصلی مقایسه کرد تا هر گونه تفاوت در هم عرضی مفهومی را بررسی کند. در نهایت، مترجمان و ویرایشگر با نویسنده اول مقاله ملاقات کردند تا در مورد تفاوت در ترجمه بحث کنند. در این جلسه، تصمیم

1- content validity
3- Sumathipala

2- standard systematic translation procedure
4- Murray

گیری در مورد اصلاحات و جمله بندی ماده‌ها به اجماع انجام گرفت.

مقیاس جهت گیری شیوه‌های تربیتی والدین P-SOQ شافر (۲۰۰۰) بر اساس مدل نظری شیوه‌های تربیتی والدین بامریند (۱۹۷۱) و مک کویی و مارتین (۱۹۸۳) ساخته شده است. این پرسش نامه از چهار پاراگراف تشکیل شده است و هر پاراگراف یکی از شیوه‌های تربیتی والدین (مقتدر، مستبد، آزاد گذار و بی‌اعتنا) را توصیف می‌کند. این پرسش نامه توسط فرزندان تکمیل می‌شود. فرزندان پاراگرافی را که به بهترین وجه شیوه تربیتی والدین آنان را نشان می‌دهد، علامت می‌زنند. این پرسش نامه برای اهداف پژوهشی ساخته شده است و پایایی و روایی برای آن گزارش نشده است (اسپرس نومیستر و فینچ، ۲۰۰۶). پرسش نامه اقتدار والدینی، شیوه تربیتی چهارم یعنی بی‌اعتنا را اندازه‌گیری نمی‌کند. بدین منظور خرده مقیاس بی‌اعتنای مقیاس جهت گیری شیوه‌های تربیتی والدین شافر (۲۰۰۰) پس از ترجمه به روش نظام‌مند استاندارد، به صورت ۵ ماده آماده شد تا زیرمقیاس چهارم اندازه‌گیری شود. بدین طریق پرسش نامه به ۳۵ ماده تبدیل شد. چون پرسش نامه برای هر دو والد به اجرا در می‌آید، در این قسمت دو پرسش نامه ۳۵ ماده‌ای یکی برای پدر و دیگری برای مادر تهیه شد. ضریب پایایی پرسش نامه‌های تهیه شده پس از تحلیل عاملی تأییدی، برآورد شد.

در پژوهش حاضر پرسش نامه‌های اقتدار والدینی بوری (۱۹۹۱) و خرده‌مقیاس بی‌اعتنای مقیاس جهت گیری شیوه‌های تربیتی والدین شافر (۲۰۰۰) ترجمه شدند و پس از تهیه نسخه پدر و مادر، در نمونه انتخاب شده اجرا شدند. داده‌ها به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای و با استفاده از یک طرح از پیش طراحی شده که در قسمت نمونه‌گیری توضیح داده شد، با مراجعه به کلاسهای درس، جمع‌آوری شد. قبل از اجرای پرسش نامه توضیحات لازم در خصوص نحوه تکمیل کردن پرسش نامه‌ها، اهمیت پژوهش، صداقت در پاسخ دادن، محرمانه بودن اطلاعات دانش آموزان و بی‌نام بودن پرسش نامه ارایه می‌شد. هم‌چنین پرسش نامه‌ها در زمان مناسبی که به برنامه درسی دانش آموزان لطمه‌ای وارد نسازد اجرا می‌شدند. به هنگام تکمیل پرسش نامه‌ها از دانش آموزان خواسته می‌شد، در صورت وجود ابهام یا اشکال در پاسخ دادن به آیتم‌های پرسش نامه‌ها، اعلام کنند تا راهنمایی‌های لازم به عمل آید. در نهایت پرسش نامه‌های تکمیل شده جمع‌آوری و پس از ورود داده‌های آنها به رایانه با روش‌های آماری همبستگی و تحلیل عاملی تأییدی تجزیه و تحلیل شدند.

یافته ها

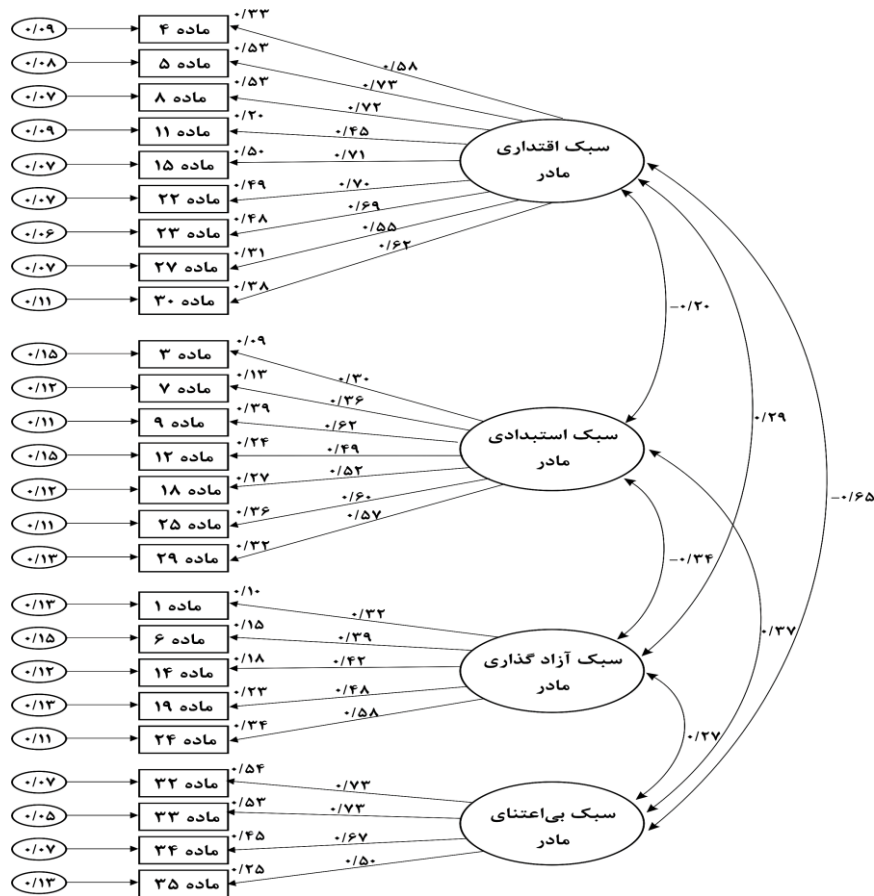
قبل از انجام دادن تحلیل ها، میانگین و انحراف معیار نمره های شرکت کنندگان در پژوهش در هر یک از شیوه های تربیتی پدر و مادر و مقایسه آنها ارایه می شود.

جدول ۲: میانگین و انحراف معیار نمرات شیوه های تربیتی والدین شرکت کنندگان در پژوهش

sig	t	مادر	پدر	شیوه های تربیتی والدین
		M(S)	M(S)	
۰/۰۰۰	۴/۲۰	۳۴/۲۶(۶/۸۰)	۳۲/۸۹(۷/۱۷)	اقتداری
۰/۰۰۰	۳۲/۲۲	۱۸/۷۶(۴/۹۶)	۲۷/۴۳(۶/۵۶)	استبدادی
۰/۵۵	۰/۵۹	۱۴/۴۵(۳/۵۱)	۱۴/۳۴(۳/۶۶)	آزادگذار
۰/۰۰۲	۳/۰۸	۷/۶۵(۳/۵۰)	۸/۶۴(۳/۷۲)	بی اعتنا

جدول ۲ میانگین و انحراف معیار نمره های شرکت کنندگان در پژوهش را در هر یک از شیوه های تربیتی پدر و مادر نشان می دهد. آزمون t نشان می دهد به غیر از شیوه تربیتی آزادگذار، در سه شیوه تربیتی دیگر، بین شیوه تربیتی پدر و مادر تفاوت معنی دار وجود دارد. فرزندان مادران را نسبت به پدران مقتدرتر و پدران را نسبت به مادران مستبدتر و بی اعتناتر ارزیابی کرده اند. آزاد گذاری هر دو والد یکسان ارزیابی شده است.

در این قسمت ابتدا تحلیل عاملی تأییدی پرسش نامه شیوه های تربیتی مادر ارایه می شود، سپس پایایی آن گزارش می شود.

شکل ۱: تحلیل عاملی تأییدی پرسش نامه شیوه‌های تربیتی والدین-فرزند-پاسخ مربوط به مادر

جدول ۳ به ترتیب عامل‌ها، ماده‌های پرسش نامه، وزن‌های رگرسیونی استاندارد شده، سطح معنی‌داری و مجذور ضریب همبستگی چندگانه برای پرسش نامه شیوه‌های تربیتی والدین-فرزند-پاسخ مربوط به مادر را نشان می‌دهد. ماده‌های شماره ۲۰ از شیوه تربیتی اقتداری، ۲، ۱۶، ۲۶ از شیوه تربیتی استبدادی، ۱۰، ۱۳، ۱۷، ۲۱ و ۲۸ از شیوه تربیتی آزاد گذار و ۳۱ از شیوه تربیتی بی-اعتنا β زیر خط برش ۰/۳۰ داشتند، لذا از مقیاس جدید حذف شدند. بدین ترتیب ویراست جدید پرسش نامه شیوه‌های تربیتی والدین مربوط به مادر با ۲۵ ماده، شیوه تربیتی استبدادی ۹ ماده، اقتداری ۷ ماده، آزاد گذار ۵ ماده و بی‌اعتنا ۴ ماده، تهیه شد. R^2 مقدار واریانس مشترک را بین ماده و عامل برآورد می‌کند.

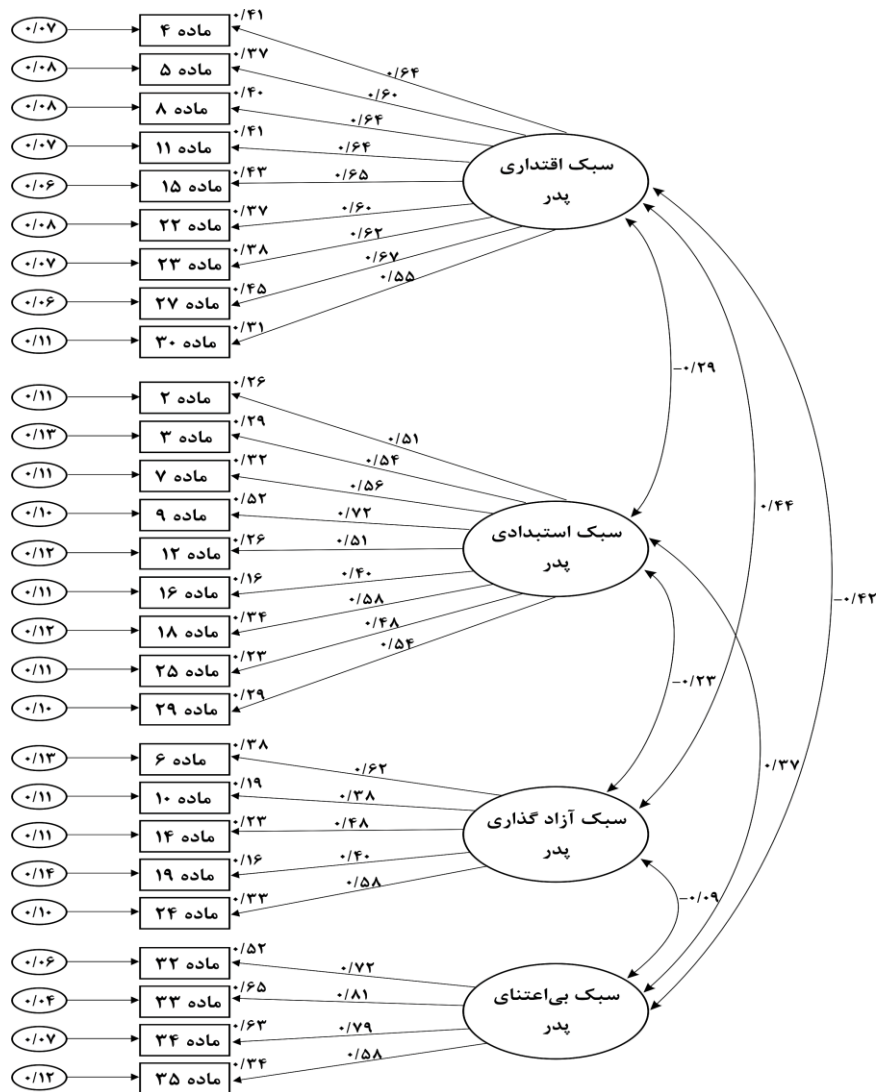
جدول ۳: وزن های رگرسیونی استاندارد شده، سطح معنی داری و مجذور ضریب همبستگی چند

متغیری پرسش نامه شیوه های تربیتی والدین مربوط به مادر				
عامل ها	ماده ها	β	P value	R^2
شیوه تربیتی مقتدر	۴	۰/۵۸	۰/۰۰۰	۰/۳۳
	۵	۰/۷۳	۰/۰۰۰	۰/۵۳
	۸	۰/۷۲	۰/۰۰۰	۰/۵۲
	۱۱	۰/۴۵	۰/۰۰۰	۰/۲۰
	۱۵	۰/۷۱	۰/۰۰۰	۰/۵۰
	۲۲	۰/۷۰	۰/۰۰۰	۰/۴۹
	۲۳	۰/۶۹	۰/۰۰۰	۰/۴۷
	۲۷	۰/۵۵	۰/۰۰۰	۰/۳۱
	۳۰	۰/۶۲	۰/۰۰۰	۰/۳۸
	شیوه تربیتی مستبد	۳	۰/۳۰	۰/۰۰۰
۷		۰/۳۶	۰/۰۰۳	۰/۱۳
۹		۰/۶۲	۰/۰۰۰	۰/۳۹
۱۲		۰/۴۹	۰/۰۰۰	۰/۲۴
۱۸		۰/۵۲	۰/۰۰۰	۰/۲۷
۲۵		۰/۶۰	۰/۰۰۰	۰/۳۶
۲۹		۰/۵۷	۰/۰۰۰	۰/۳۲
شیوه تربیتی آزاد- گذار	۱	۰/۳۲	۰/۰۰۰	۰/۱۰
	۶	۰/۳۹	۰/۰۰۳	۰/۱۵
	۱۴	۰/۴۲	۰/۰۰۲	۰/۱۸
	۱۹	۰/۴۸	۰/۰۰۱	۰/۲۳
	۲۴	۰/۵۸	۰/۰۰۰	۰/۳۴
شیوه تربیتی بی اعتنا	۳۲	۰/۷۳	۰/۰۰۰	۰/۵۴
	۳۳	۰/۷۳	۰/۰۰۰	۰/۵۳
	۳۴	۰/۶۷	۰/۰۰۰	۰/۴۵
	۳۵	۰/۵۰	۰/۰۰۰	۰/۲۵

مقادیر شاخص های برازندگی داده ها با مدل شامل مجذور خی $399/68$ ، درجه آزادی 269 ، شاخص مجذور خی تقسیم بر درجه آزادی $1/49$ ، سطح معنی داری $0/001$ ، شاخص برازندگی تطبیقی $0/90$ ، شاخص بنتلر- بونت $0/89$ و شاخص جذر برآورد واریانس خطای تقریب $0/05$ برآورد شد. به غیر از شاخص بنتلر- بونت بقیه شاخص ها در حد مطلوبی هستند که نشان دهنده برازش داده ها با مدل است (هومن، 1384).

همسانی درونی پرسش نامه جدید شیوه های تربیتی والدین مربوط به مادر با اخذ پایایی برای کل پرسش نامه و عامل های آن به روش آلفای کرونباخ برآورد شد، خرده مقیاس های اقتداری، استبدادی، آزادگذار و بی اعتنا به ترتیب پایایی $0/84$ ، $0/70$ ، $0/63$ و $0/77$ دارد و کل پرسش نامه پایایی $0/70$ دارد.

پرسش نامه شیوه های تربیتی والدین فرزند- پاسخ مربوط به پدر تحلیل عاملی تأییدی شد و پایایی آن برآورد شد. نتایج تحلیل عاملی تأییدی و پایایی پرسش نامه در زیر ارائه شده است:

شکل ۲: نتیجه تحلیل عاملی تأییدی پرسش نامه شیوه‌های تربیتی والدین فرزند-پاسخ مربوط به پدر

جدول شماره ۴ به ترتیب عامل‌ها، ماده‌های پرسش نامه، وزن‌های رگرسیونی استاندارد شده، سطح معناداری و مجذور ضریب همبستگی چندگانه را نشان می‌دهد. ماده‌های شماره ۲۰ از شیوه تربیتی اقتداری، ۲۶ از شیوه تربیتی استبدادی، ۱، ۱۳، ۱۷، ۲۱ و ۲۸ از شیوه تربیتی آزاد گذار و ۳۱

از شیوه تربیتی بی‌اعتنا β زیر خط برش ۰/۳۰ داشتند، لذا از مقیاس جدید حذف شدند. بدین ترتیب ویراست جدید پرسش نامه شیوه‌های تربیتی والدین مربوط به پدر با ۲۷ ماده، شیوه تربیتی استبدادی ۹ ماده، اقتداری ۹ ماده، آزادگذار ۵ ماده و بی‌اعتنا ۴ ماده، تهیه شد. R^2 مقدار واریانس مشترک را بین ماده و عامل برآورد می‌کند.

جدول ۴: وزن‌های رگرسیونی استاندارد شده، سطح معنی‌داری و مجذور ضریب همبستگی چند

متغیری پرسش نامه شیوه‌های تربیتی والدین مربوط به پدر				
عامل‌ها	ماده‌ها	β	P _{value}	R^2
شیوه تربیتی مقتدر	۴	۰/۶۴	۰/۰۰۰	۰/۴۱
	۵	۰/۶۰	۰/۰۰۰	۰/۳۷
	۸	۰/۶۴	۰/۰۰۰	۰/۴۰
	۱۱	۰/۶۴	۰/۰۰۰	۰/۴۱
	۱۵	۰/۶۵	۰/۰۰۰	۰/۴۳
	۲۲	۰/۶۰	۰/۰۰۰	۰/۳۷
	۲۳	۰/۶۲	۰/۰۰۰	۰/۳۸
	۲۷	۰/۶۷	۰/۰۰۰	۰/۴۵
	۳۰	۰/۵۵	۰/۰۰۰	۰/۳۱
	شیوه تربیتی مستبد	۲	۰/۵۱	۰/۰۰۰
۳		۰/۵۴	۰/۰۰۰	۰/۲۹
۷		۰/۵۶	۰/۰۰۰	۰/۳۲
۹		۰/۷۲	۰/۰۰۰	۰/۵۲
۱۲		۰/۵۱	۰/۰۰۰	۰/۲۶
۱۶		۰/۴۰	۰/۰۰۰	۰/۱۶
۱۸		۰/۵۸	۰/۰۰۰	۰/۳۳
۲۵		۰/۴۸	۰/۰۰۰	۰/۲۳
۲۹		۰/۵۴	۰/۰۰۰	۰/۲۹
شیوه تربیتی آزادگذار		۶	۰/۶۲	۰/۰۰۰
	۱۰	۰/۳۸	۰/۰۰۰	۰/۱۵
	۱۴	۰/۴۸	۰/۰۰۰	۰/۲۳
	۱۹	۰/۴۰	۰/۰۰۰	۰/۱۶
	۲۴	۰/۵۸	۰/۰۰۰	۰/۳۳
شیوه تربیتی بی‌اعتنا	۳۲	۰/۷۲	۰/۰۰۰	۰/۵۲
	۳۳	۰/۸۱	۰/۰۰۰	۰/۶۵
	۳۴	۰/۷۹	۰/۰۰۰	۰/۶۲
۳۵	۰/۵۸	۰/۰۰۰	۰/۳۴	

مقادیر شاخص‌های برازندگی داده‌ها با مدل شامل مجذور خی $۵۹۲/۸۵$ ، درجه آزادی ۳۱۸ ، شاخص مجذور خی تقسیم بر درجه آزادی $۱/۸۶$ ، سطح معنی‌داری $۰/۰۰۱$ ، شاخص برازندگی تطبیقی $۰/۹۳$ ، شاخص بنتلر- بونت $۰/۹۰$ و شاخص جذر برآورد واریانس خطای تقریب $۰/۰۶$ برآورد شد. همه شاخص‌ها در حد مطلوبی برازش داده‌ها با مدل را تأیید می‌کند.

همسانی درونی پرسش نامه جدید شیوه‌های تربیتی والدین مربوط به پدر، با اخذ پایایی برای

کل پرسش نامه و عامل‌های آن به روش آلفای کرونباخ برآورد شد، خرده‌مقیاس‌های اقتداری، استبدادی، آزادگذار و بی‌اعتنا به ترتیب پایایی ۰/۸۹، ۰/۷۸، ۰/۶۳ و ۰/۸۰ دارد و کل پرسش نامه پایایی ۰/۷۳ دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از مطالعه حاضر، ترجمه، گسترش و رواسازی ویراست جدید پرسش نامه شیوه‌های تربیتی والدین فرزند- پاسخ از پرسش نامه اقتدار والدینی بوری (۱۹۹۱) و خرده‌مقیاس بی‌اعتنای مقیاس جهت‌گیری شیوه‌های تربیتی والدین شافر (۲۰۰۰) بود. مطالعه حاضر قصد داشت تا پرسش نامه ای تهیه نماید که: ۱. بتواند چهار شیوه تربیتی مقتدر، مستبد، آزادگذار و بی‌اعتنا را براساس مدل نظری شیوه‌های تربیتی والدین بامریند (۱۹۷۱ و ۱۹۹۱) و مکویی و مارتین (۱۹۸۳) به طور هم‌زمان اندازه‌گیری کند. ۲. پرسش نامه مورد نظر در جامعه ایران روایی و پایایی داشته باشد. ۳. پرسش نامه فرزند-پاسخ باشد تا در مطالعات جوانان و نوجوانان قابل استفاده باشد. به این منظور پرسش نامه اقتدار والدینی بوری (۱۹۹۱) و خرده‌مقیاس بی‌اعتنای مقیاس جهت‌گیری شیوه‌های تربیتی والدین شافر (۲۰۰۰) ترجمه نظام‌مند استاندارد شد. دو پرسش نامه ۳۵ ماده‌ای (پدر و مادر) تهیه شد. به منظور برآورد روایی سازه، پرسش نامه‌ها تحلیل عاملی تأییدی شدند تا ساختار عاملی ماده‌های آنها آزمون شود. در نهایت پایایی پرسش نامه‌ها در نمونه دانش‌آموزان ایرانی برآورد شد.

این مطالعه با ۲۰۵ نفر از دانش‌آموزان دختر و پسر نوجوان (پایه‌های اول، دوم و سوم) دبیرستان‌های ارومیه انجام شد که دامنه سنی آنان بین ۱۴ تا ۱۹ سال بود. مقایسه میانگین نمرات شرکت‌کنندگان در پژوهش با آزمون t نشان داد، مادران نسبت به پدران مقتدرتر و پدران نسبت به مادران مستبدتر و بی‌اعتناتر ارزیابی شده‌اند. آزادگذاری هر دو والد یکسان ارزیابی شده است. تحلیل عاملی تأییدی پرسش نامه شیوه‌های تربیتی والدین فرزند-پاسخ مربوط به مادر منجر به حذف ۱۰ ماده پرسش نامه شد و ویراست جدید پرسش نامه با ۲۵ ماده و ۴ عامل تهیه شد. شاخص‌های برازندگی، برازش مدل با داده‌ها را تأیید کرد. برآورد همسانی درونی پرسش نامه نشان داد، خرده‌مقیاس شیوه‌های تربیتی اقتداری، استبدادی و بی‌اعتنا دارای پایایی بالا و آزادگذار دارای پایایی متوسطی است. کل پرسش نامه از پایایی مطلوبی برخوردار است. هم‌چنین تحلیل عاملی تأییدی پرسش نامه شیوه‌های تربیتی والدین فرزند-پاسخ مربوط به پدر منجر به حذف ۸

ماده پرسش نامه شد و ویراست جدید پرسش نامه با ۲۷ ماده و ۴ عامل تهیه شد. شاخص های برازندگی، برازش مدل با داده ها را تأیید کرد. برآورد همسانی درونی پرسش نامه نشان داد، خرده-مقیاس شیوه های تربیتی اقتداری، استبدادی و بی اعتنا دارای پایایی بالا و آزادگذار دارای پایایی متوسطی است. کل پرسش نامه از پایایی مطلوبی برخوردار است.

پرسش نامه های تهیه شده چند ویژگی دارند: ۱. چهار شیوه تربیتی والدین را به طور هم زمان اندازه گیری می کنند. ۲) ساختار عاملی آنها مشخص شده است. ۳. فرزند-پاسخ هستند و در مطالعات نوجوانان و جوانان برای هر دو جنس کارآیی دارند. ۴. نسبت به نسخه اصلی کوتاه هستند و ۵. به صورت ماده و در مقیاس نمره گذاری لیکرتی هستند.

یافته پژوهش حاضر با الگوی نظری بامریند (۱۹۷۱ و ۱۹۹۱) و مکوبی و مارتین (۱۹۸۳) از شیوه های تربیتی والدین همخوانی دارد. آنان در مطالعات اولیه خود برای والدینی چهار شیوه تربیتی (اقتداری، استبدادی، آزادگذار و بی اعتنا) توصیف کرده بودند. آزمون ساختار عاملی ویراست جدید پرسش نامه شیوه های تربیتی والدین نشان داد، رفتار والدینی براساس توقع و پاسخ دهی، چهار الگوی اصلی را نشان می دهد. مطالعه بوری (۱۹۹۱) و ریتمن و دیگران (۲۰۰۲) نیز نشان داد که پرسش نامه اقتدار والدینی دارای همسانی درونی و ساختار عاملی برای ۳ شیوه تربیتی اقتداری، استبدادی و آزادگذار است که با یافته پژوهش حاضر همخوانی دارد و آن را تأیید می کند. اما آزمون ساختار عاملی پرسش نامه نشان داد که در سه شیوه تربیتی بین پرسش نامه اقتدار والدینی و ویراست جدید پرسش نامه شیوه های تربیتی والدین از نظر تعداد آیتم های هر عامل تفاوت وجود دارد که احتمال دارد این تفاوت از تأثیرات فرهنگی و اجتماعی هر جامعه ای روی شیوه های فرزند پروری والدین نشأت بگیرد.

همان طور که در قسمت مقدمه بیان شد، مطالعات نشان می دهد، شیوه های تربیتی والدین نه تنها زیربنای رشد روان شناختی را برای سال های بعدی فراهم می کند بلکه تأثیر آن در تمام مراحل رشد تداوم دارد. به بیانی دیگر بسیاری از مشکلات آموزشی (افت تحصیلی ناشی از عدم توجه والدین به مسایل آموزشی فرزندان)، روان شناختی (افسردگی فرزندان ناشی از اختلافات خانوادگی)، خانوادگی (ناهماهنگی والدین در تربیت فرزندان به علت تفاوت زیاد شیوه های تربیتی) و حتی اجتماعی (گرویدن به گروه های بزهکاران به علت غفلت و بی اعتنایی والدین به مسایل کودکان) ریشه در شیوه تربیتی والدین دارد. لذا تهیه ابزاری مناسب جهت تشخیص شیوه های فرزند پروری ناکارآمد والدین و آموزش شیوه های کارآمد به آنان از اهمیت ویژه ای برخوردار است. ویراست

جدید پرسش نامه شیوه‌های تربیتی والدین (PSQ)، فرزند-پاسخ (پدر و مادر) به واسطه داشتن روایی سازه و همسانی درونی مطلوب به عنوان پرسش نامه‌های قابل اعتماد برای اندازه‌گیری شیوه‌های تربیتی والدین توسط فرزندان معرفی می‌شود. این ابزارها جهت استفاده در زمینه‌های بالینی، آموزشی و پژوهشی و هم‌چنین مطالعات نوجوانان و جوانان از هر دو جنس مناسب است.

منابع

زینالی، ع. وحدت، ر. و قره‌دینگه، خ. (۱۳۸۹). رابطه سبک‌های والدینی با استعداد اعتیاد در فرزندان. فصلنامه خانواده‌پژوهی، زیر چاپ.
 هومن، ح. (۱۳۸۴). مدل یابی معادلات ساختاری. تهران: انتشارات سمت.

منابع انگلیسی

- Abar, B., Carter, K.L., & Winsler, A. (2009).** The effects of maternal parenting style and religious commitment on self-regulation, academic achievement, and risk behavior among African-American parochial college students. *Journal of Adolescence*, 32, 259-273.
- Baumrind, D. (2005).** Patterns of parental authority and adolescent autonomy. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 61, 61-69.
- Baumrind, D. (1971).** Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monograph*, 4, 1-103.
- Baumrind, D. (1991).** The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11, 56-95.
- Buri, J. R. (1991).** Parental Authority Questionnaire. *Journal of Personality Assessment*, 57, 110-119.
- Darling, N. (1999).** Parenting style and its correlates. ERIC Digest. Champaign: ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education, University of Illinois, (ED 427 896).
<http://ericee.org/pubs/digests/1999/darlin99.html>
- Finkenauer, C, Engels, R. C. M. E., & Baumeister, R. F. (2005).** Parenting behavior and adolescent behavioural and emotional problems: The role of self-control. *International Journal of Behavior Development*, 29, 58-69.
- Gerra, G. (2009).** Childhood neglect and parental care perception in

- cocaine addicts: Relation with psychiatric symptoms and biological correlates. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 33, 601-610.
- Heaven, P. C. L., Ciarrochi, J., & Lesson, P. (2010).** Parental styles and religious values among teenagers: A 3-year prospective analysis. *Journal of Genetic Psychology*, 171(1), 93-99.
- Maccoby, E., & Martin, J. (1983).** Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In E. M. Hetherington (Ed.) & P. H. Mussen (Series Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (4th ed., pp. 1-101). New York: Wiley.
- McKinney, C., & Renk, K. (2008).** Differential parenting between mothers and fathers: Implications for late adolescents. *Journal of Family Issues*, 29 (6), 806-827. DOI 10.1177/0192513X07311222.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007).** *Attachment in adulthood*. New York: Guilford Press.
- Patock-Peckham, J. A., & Morgan-Lopez, A. A. (2006).** College drinking behaviors: Mediational links between parenting styles, impulse control, and alcohol-related outcomes. *Psychology of Addict Behavior*, 20(2), 138-9.
- Patock-Peckham, J. A., & Morgan-Lopez, A. A. (2009).** The gender specific mediational pathways between parenting styles, neuroticism, pathological reasons for drinking, and alcohol-related problems in emerging adulthood. *Addictive Behaviors*, 34(3), 312-315.
- Reitman, D., Rhode, P. C., Hupp, S. D. A., & Altobello, C. (2002).** Development and validation of the parental authority questionnaire –Revised. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 24(2), 119-127.
- Shaffer, D. R. (2000).** *Social and personality development*. (4th ed.). Belmont, CA: Wadsworth Publishing.
- Speirs Neumeister, K. L., & Finch, H. (2006).** Perfectionism in high-ability student. *The Gifted Child Quarterly*, 50(3), 238-251.
- Sumathipala, A., Murray, J. (2000).** New approach to translating instruments for cross-cultural research: A combined qualitative and quantitative approach for translation and consensus generation. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 9, 87-95. 159-77.

